ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΙΔΕΩΝ
ΠΟΛΙΤΗΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ
29 ΙΟΥΛΙΟΥ 2007
ΤΕΥΧΟΣ 14

Για μια Άλλη Κυπριακή Οικολογία

Κρίση περιβαλλοντικής ιδεολογίας την εποχή της περιβαλλοντικής κρίσης

Του Νίκου Τριμικλινιώτη

Η αναφορά σε «κρίση» είναι φαίνεται μια μόνιμη ενασχόληση του ανθρώπου όταν αδυνατούμε να δώσουμε άμεσες κι αποτελεσματικές απαντήσεις στα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε. Μπροστά έχουμε ακόμα μια τέτοια αναδυόμενη κρίση, αυτό που ονομάζεται «περιβαλλοντική κρίση». Δεν υπάρχει επιστημονική ομογνωμία για την έκταση και σημασία, ενώ οι εναλλακτικές λύσεις που προσφέρονται διαφέρουν ανάλογα με την ανάλυση, την εκτίμηση για το πόσο θεωρούμε ότι επείγει η κατάσταση, ποιος ευθύνεται και ποιος θα πληρώσει.

Όταν ο διανοητής Νόαμ Τσόμσκι βρέθηκε πέρυσι στην Κύπρο ανάφερε σαν ένα από τους άμεσους κινδύνους που απειλούν την ανθρωπότητα την ακάθεκτη οικολογική καταστροφή αυτή δεν είχε την παραμικρή αμφιβολία: είναι απλά θέμα χρόνου. Για τον Giddens «η αμετάκλητη μακροπρόθεσμη οικολογική καταστροφή» δεν είναι παρά «συνέπεια της νεωτερικότητας». Είναι δύσκολο να αμφισβητηθεί ότι βρισκόμαστε μπροστά σε μια πρωτόγνωρη κατάσταση: με τον υφιστάμενο συσχετισμό δύναμης σε πλανητικό επίπεδο και εντός των κρατών κλειδωμένοι στην αναπτυξιακή ιδεολογία, η τεχνολογική δυνατότητα εκμετάλλευσης της φύσης σε συνδυασμό με την λογική της μεγιστοποίησης του κέρδους οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια στην οικολογική καταστροφή.

Κι όμως αυτό που παρουσιάζεται ως «γεγονός» είναι ζήτημα αμφιλεγόμενο ως προς το τι είναι η ουσία της «περιβαλλοντικής κρίσης» μα πάνω απ' όλα ποιες πρέπει να είναι οι εναλλακτικές λύσεις, αν υπάρχουν. Διότι πίσω από την «επιστημονική» απεικόνιση του «προβλήματος» ή της άρνησης του υπάρχουν συγκεκριμένες ιδεολογίες και συμφέροντα, πολιτικές και οικονομικές σκοπιμότητες.

Το ζήτημα δεν είναι καινούριο κι υπάρχουν διάφορες εξηγήσεις - συμπεριλαμβανομένων των θρησκευτικών εξηγήσεων: στον Χριστιανισμό για παράδειγμα, η πάλη του ανθρώπου για επιβίωση σε αντίξοες συνθήκες προβάλλεται σαν αποτέλεσμα της πτώσης του, της αμαρτίας του όταν εκδιώχθηκε από τον Παράδεισο.

Αν πάρουμε τα πράγματα από την εποχή του Διαφωτισμού, η λογική της «υποταγής της φύσης» υπήρξε σύμφυτη με το ίδιο το εγχείρημα της «ανάπτυξης»: ο Διαφωτισμός πραγματοποίησε, δηλαδή την αντικειμενικοποίησε ως «πράγμα» ή «αντικείμενο» προς

υποταγή. Η ίδια η αισθητική ορίδει την «φυσική ομορφιά» σαν τον στόχο που πρέπει ο άνθρωπος να πλάσει σαν θεός το δικό του περιβάλλον, «δαμάζοντας» την «άγρια φύση». Η λογική του καπιταλισμού περιέχει την ιδέα της ατέλειωτης κι ακάθεκτης ανάπτυξης-συσσώρευσης.
Η ίδια λέξη οικολογία είναι ετυμολογικά άξια απορίας: ο Lyotard μας υπενθυμίζει ότι τόσο ο «οίκος» όσο και ο «λόγος» απαιτούν όπως αποφασίσουμε ποιος μιλάει στο όνομα του «οίκου», ή μήπως είναι ο «οίκος» που μιλά αυτοπροσώπως. Περαιτέρω, παρατηρεί ότι στην ελληνική υπάρχει μια αντίθεση ανάμεσα στο «οικείο» και το «πολιτικό»: το οικείο είναι ότι δεν είναι το δημόσιο, το πολιτικό. Για να καταλήξει ότι η οικολογία είναι ο λόγος των απομονωμένων, των παράμερων.
Εδώ είναι που εμφανίζεται ο όρος «βιώσιμη» ή «αειφόρος» ανάπτυξη.
Το ιστορικό της εισόδου της έννοιας στη διεθνή ορολογία ξεκινά το 1992, στην Παγκόσμια Διάσκεψη για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, στο Ρίο της Βραζιλίας με την επιμονή των περιβαλλοντιστών ότι οι υφιστάμενοι τύποι και μορφές παραγωγής και κατανάλωσης θα καταστρέψουν τους αναγκαίους φυσικούς πόρους για την επιβίωση της ζωής του πλανήτη. Χρειαζόταν έλεγαν μια εναλλακτική, μια «βιώσιμη ανάπτυξη». Αυτή η ιδέα όμως δεν ικανοποιούσε μια άλλη μερίδα ακτιβιστών, οι οποίο ενδιαφέρονταν για μια άλλη πτυχή της ανάπτυξης, τη φτώχια στον πλανήτη: Το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα όχι μόνο ευθύνεται για την οικολογική καταστροφή αλλά και οξύνει τη φτώχια στον κόσμο, αδυνατώντας να ικανοποιήσει τις βασικές ανάγκες των ανθρώπων. Επομένως, η ανάπτυξη για να είναι «βιώσιμη» πρέπει να έχει άμεση επίδραση στην ποιότητα ζωής. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, ο όρος «ανάπτυξη» δεν πρέπει να προσεγγίζεται λοιπόν με την στενή έννοια της ποσοτική αύλησης του εθνικού εισοδήματος, αλλά να έχει μια ολόπλευρη προσέγγιση του βιοτικού επιπέδου και της ποιότητας ζωής του ανθρώπου. Η κοινωνικοοικονομική αντίληψη της βιωσιμότητας περιλαμβάνει τις βασικές ανάγκες του ανθρώπου όπως είναι το νερό, η τροφή, στέγη, αποχέτευση, υγεία, μόρφωση και συγκοινωνία.
Το Ρίο λοιπόν επιχείρησε να συγκεράσει την περιβαλλοντική προσέγγιση με την κοινωνικοοικονομική για να συντάξει την λεγάμενη «Ατζέντα 21» η οποία καλούσε για ένα παγκόσμιο συνεταιρισμό ανάμεσα σε κυβερνήσεις και διεθνή οργανώσεις για να πετύχουν «βιώσιμη ανάπτυξη» στον πλανήτη. Ως γνωστό η Ατζέντα 21 ουδέποτε εφαρμόστηκε. Η Παγκόσμια Συνδιάσκεψη για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (\Λ/55Ω) που έγινε το 2002 στο Γιοχάνεσμπουργκ δεν ήταν μόνο, όπως παρουσιάζεται σαν ακόμα μια χαμένη ιστορική ευκαιρία για να ανατρέψει την τόσο βαθιά περιβαλλοντική κρίση, όσο το τεράστιο χάσμα μεταξύ των φτωχών και των πλουσίων στον κόσμο - ένα κόσμο όπου τα τρία πέμπτα δουν σε άθλιες συνθήκες.
Από το παρασκήνιο της Συνόδου, ήταν φανερό από την αρχή ότι η όλη διαδικασία δεν θα είχε αίσιο τέλος, τουλάχιστον όπως οι εκ των έξω, οι ακτιβιστές και τα κοινωνικά κινήματα

οραματίζονταν. Για να αποτραπεί πλήρης κατάρρευση, δηλαδή ασυμφωνία σε ένα κείμενο, και τελικά αυτό που συμφωνήθηκε απλά θα αντικατοπτρίζει το διεθνές ισοζύγιο δυνάμεων- δηλαδή την πλήρη ηγεμονία των Βόρειο-Δυτικών κρατών και των πολυεθνικών σε βάρος των μη κυβερνητικών οργανώσεων και των φτωχών. Οι δε συνεχείς προσπάθειες των Αμερικανών να απαλείψουν από το κείμενο της παραγράφους που αναφέρονται στην χρηματοδότηση της ανάπτυξης, τις άνισες εμπορικές σχέσεις μεταξύ ανεπτυγμένων και αναπτυσσομένων χωρών, την πρόσβαση στην αγορά, πρόσβαση σε νερό και αποχέτευση, πρόσβαση σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειες, η ανατροπή της περιβαλλοντικής καταστροφής και η διασφάλιση ότι η παγκοσμιοποίηση θα ευεργετήσει όλους και ότι θα υπάρχει ίση κατανομή δίνει την εικόνα του σκηνικού.
Η «αποτυχία», λοιπόν, της WSSD λοιπόν διάφορες διαστάσεις. Όχι απλά έχει αποτύχει να λύσει τα προβλήματα του πλανήτη από την περιβαλλοντική καταστροφή, αλλά υποτάσσει και τυπικά πλέον ακόμα και το ασθενές καθεστώς παγκόσμιας περιβαλλοντικής πολιτικής στα κελεύσματα των πολυεθνικών μέσω κειμένων χαμηλής δεσμευτικότητας (soft law) δηλαδή συμφωνιών μεταξύ κυβερνήσεων και πολυεθνικών. Η επίσημη παρουσία διαφόρων πολυεθνικών στο Γιοχάνεσμπουργκ ανάμεσα στις οποίες και πολυεθνικές εταιρείες οι οποίες είναι υπεύθυνες για μαζικές περιβαλλοντικές καταστροφές-δημιουργεί κακό προηγούμενο αφού με τη παντοδυναμία λόμπι τους πιέζουν για τα συμφέροντα τους. Κι ενώ τυπικά με την παρουσία των μη κυβερνητικών οργανώσεων φαίνεται ότι αντιπροσωπεύονται όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, είναι πασίγνωστο ποιος έχει το πάνω χέρι: Αυτός που έχει την οικονομική ευχέρεια και τα οικονομικά μέσα να πιέσει καλύτερα εύκαμπτες και πλαδαρές κυβερνήσεις, οι οποίες ανταγωνίζονται για ξένες επενδύσεις. Οι οργανωτές της Διάσκεψης αποπειράθηκαν να σερβίρουν τον απατηλό μύθο της «πλουραλιστικής δημοκρατίας» που παραγνωρίζει τις ταξικές και κοινωνικές σχέσεις, σάμπως και δεν βλέπει ο καθένας και τις συνέπειες του καπιταλιστικού συστήματος και την νομή εξουσίας στον κόσμο. Ακόμη και η φιλελεύθερη Βρετανική Observer (11.9.2002) με τον τίτλο της δεν ξεγελάστηκε από τα τεκταινόμενα: «Μεγαλο-εργοδότες υφαρπάξουν την Διάσκεψη για το Περιβάλλον». Δεν χρειάζεται ιδιαίτερη ευφυΐα για να αντιληφθεί κανείς ότι το ζήτημα της φτώχειας στο πλανήτη των 3 δις δεν λύνεται χωρίς δραστικά μέτρα, όπως η απάλειψη ή ουσιαστική διαγραφή των χρεών των χωρών του νότου, η ανατροπή των πολιτικών «ενσωμάτωσης» χωρών του τρίτου κόσμου στην παγκόσμια οικονομία, οι οποίες έχουν αρνητικές συνέπειες για τα φτωχότερα στρώματα όπως ανεργία, αρνητική επίδραση στους μισθούς, περιβαλλοντική καταστροφές κλπ.
Στο Γιοχάνεσμπουργκ η «ανεπίσημη» διάσκεψή ήταν το πιο σημαντικό μέρος της όλης διαδικασίας, εξάλλου οι μαζικές εκδηλώσεις από τους «μη κυβερνητικούς οργανισμούς» και τα κοινωνικά κινήματα έχουν πλέον γίνει μόνιμο χαρακτηριστικό όλων των διεθνών συναντήσεων. Το αποτρόπαιο είναι ότι η Διάσκεψη συνοδεύτηκε από αστυνομική βία κατά διαδηλωτών που διαμαρτύρονταν στο Γιοχάνεσμπουργκ.

ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΙΔΕΩΝ

ΠΟΛΙΤΗΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

29 ΙΟΥΛΙΟΥ 2007

ΤΕΥΧΟΣ 14

Το Παρόν Τεύχος: Το περιβάλλον και η Κύπρος

Τη θεωρητική ανάλυση του Αργυρού συμπληρώνει ο Νίκος Φιλίππου όπου μας φέρνει πιο κοντά στα δικά μας: παρουσιάζει τρεις ενδιαφέρουσες πτυχές σχετικές με την αποικιοκρατία, την χρήση της φωτογραφίας και την «κατάκτηση» της κυπριακής φύσης στο τέλος του 19ου και την αρχή του 20ου αιώνα. Ο Κωστής Αχνιώτης, ο οποίος πρωτοστάτησε στην ίδρυση των «Φίλων του Ακάμα» εξετάζει τις αντινομίες του κυπριακού κόμματος των οικολόγων σε σχέση με το Κυπριακό: πώς είναι δυνατόν ένα οικολογικό κόμμα να κατατάσσεται ανάμεσα στα πιο εθνικιστικά απορρίπτοντας την ομοσπονδιακή λύση του Κυπριακού; Στη συνέχεια έχουμε μια άλλη διάσταση: Ο Γαοτών Νεοκλέους, ένας γνήσιος οικολόγος με χρόνια δράση στο κίνημα, αναπτύσσει το όραμα του για φιλικές και αποδοτικές πόλεις. Πέραν της κριτική προσέγγισης περί περιβαλλοντισμού, ελπίζουμε ότι το μικρό αυτό αφιέρωμα θα ανοίξει τη συζήτηση για τα ζητήματα που αφορούν την Κύπρο. Για παράδειγμα, το οικονομικό μοντέλο ανάπτυξης της Κύπρου δεν αποτέλεσε ουσιαστικό αντικείμενο συζητήσεις – απουσιάζει η ουσιαστική κριτική στην "αναπτυξιακή ιδεολογία", όπου η οικονομική ανάπτυξη θεωρείται αυτοσκοπός χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνέπειες. Επίσης η αλόγιστη και χωρίς σωστό σχεδίασμά τουριστικοποίηση της κοινωνίας μας πρέπει να τεθεί σε σοβαρό προβληματισμό αν θα είναι η βιώσιμη ανάπτυξη. Επίσης οι συζητήσεις για «βιώσιμη ανάπτυξη» θα πρέπει να ενσωματωθούν στο περιεχόμενο των συζητήσεων για λύση των κυπριακών δεδομένων και τεράστιων διαφορών ανάμεσα στα εδάφη βορείως και νοτίως του συρματοπλέγματος. Αυτό, όμως, σημαίνει ότι πρέπει να παραδεχτούμε ότι πέραν της περιβαλλοντικής κρίσης υπάρχει κρίση περιβαλλοντικής ιδεολογίας.

ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΙΔΕΩΝ

ΠΟΛΙΤΗΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ
29 ΙΟΥΛΙΟΥ 2007
ΤΕΥΧΟΣ 14

• Είναι ο περιβαλλοντισμός μια ακραία νεωτερική ιδεολογία; Ή μήπως πρόκειται για κρίση ιδεολογίας στην εποχή της περιβαλλοντικής κρίσης;

Στο παρόν τεύχος ο καθηγητής Βάσος Αργυρού μ' ένα κριτικό κείμενο του, το οποίο συνοψίζει το σχετικό του βιβλίο παρουσιάζει το περιβαλλοντικό κίνημα/ιδεολόγημα όχι σαν εναλλακτικό σχήμα στις νεωτερικές (σύγχρονες/μοντέρνες) ιδεολογίες αλλά σαν ακραίο νεωτερικό ιδεολόγημα. Δεν πρόκειται για ρήξη με την νεωτερικότητα αλλά κατ' ουσία αποτελεί δομικά τη λογική της «εκπολιτιστικής» σταυροφορίας της αποικιοκρατίας: έτσι ένας πρώην βοηθός πλανητάρχης, ο Al Gore, αμφιέστηκε σαν σύγχρονος Ιερεμίας για να προαναγγείλει την περιβαλλοντική συντέλεια του κόσμου. Για τον Αργυρού η δραματοποίηση του ζητήματος δεν είναι παρά μια «λιτανεία» καθώς οι πρωταρχική αιτία για την υφισταμένη οικολογική κρίση που είναι η εκμετάλλευση της φύσης από το παγκόσμιο ηγεμονικό σύστημα στη λογική της άκρατης ανάπτυξης στο βωμό του κέρδους από τον Βορρά ή τον «ανεπτυγμένο κόσμο» ουδέποτε τίθεται.
Για τον Νότο η αιτία της οικολογικής καταστροφής είναι η ίδια η φτώχεια που ωθεί στην αναπτυξιακή ιδεολογία πόση θυσία: εξ ου και το συμπέρασμα ότι όσο πιο επιτακτικά τίθεται το ζήτημα της περιβαλλοντικής κρίσης, τόσο πιο επιτακτικά τίθεται και η αναπτυξιακή ανάγκη του Νότου να «φτάσει» τον Βορρά, δηλαδή να γίνει όσο καταστροφικός της φύσης όσο ο Βορράς.
Ασφαλώς υπάρχουν πολλά και διάφορα περιβαλλοντικά ζητήματα και πολλές περιβαλλοντικές ιδεολογίες. Δεν υπάρχει μια μονοσήμαντη περιβαλλοντική ιδεολογία όπως παρουσιάζεται τόσο από τις κυρίαρχες ομάδες των αντι-περιβαλλοντιστών ή τους πιο φωνακλάδες από τους περιβαλλοντιστές. Πρόκειται για ένα ζήτημα που προβληματίζει και αναπτύσσονται ιδέες, προβληματικές και υποδείγματα επίλυσης των προβλημάτων που είναι αλληλοσυγκρουόμενα και σε διαφορετικά επίπεδα πολλές φορές. Δεν μπορεί να αγνοηθεί ο παγκόσμιος συσχετισμός δύναμης, οι πολιτισμικές και οι ταξικές, εθνοτικές και ένφυλες κοινωνικές διαστάσεις. Υπό αυτή την έννοια υπάρχουν ίσως διέξοδοι, φτάνει να γίνει αντιληπτή η περιβαλλοντική κρίση όχι σαν καταστροφολογία του Βορρά αλλά ένα ζωντανό κίνημα μέσα στα κοινωνικά κινήματα του κόσμου.

ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΙΔΕΩΝ

ΠΟΛΙΤΗΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

29 ΙΟΥΛΙΟΥ 2007

ΤΕΥΧΟΣ 14

Πράσινο με χθεσινές ανταύγειες

Κωστής Αχνιώτης*

Πάνω απ' όλο μας ενδιαφέρει η ειλικρίνεια και η αυθεντικότητα στην έκφραση και η διαμόρφωση μιας πραγματικά διαφορετικής πρότασης, μιας νέας διεκδίκησης, μιας νέας παρουσίας στην πολιτική σκηνή. Επιδιώκουμε να προσφέρουμε μια πρόταση που πρώτα θα εκφράζει και μετά θα πείθει. Στόχος μας είναι να διασφαλίσουμε ότι ο λόγος μας δεν θα ψευτίσει, δεν θα ξεπουληθεί στην αγορά των συνειδήσεων, δεν θα αναλωθεί στο κυνήγι της εξουσίας και δεν θα μετατραπεί σε ξεθωριασμένα συνθήματα. (Απόσπασμα από το προεκλογικό πρόγραμμα των πρασίνων του 2006).

Είναι εκεί δεδηλωμένο και δεδομένο. Το Κίνημα των Οικολόγων και Περιβαλλοντιστών είναι ενάντια στη Διζωνική Δικοινοτική Ομοσπονδία. Μοιραία όταν κάποιος ασχολείται με το προεκλογικό τοπίο σκέφτεται ότι την ίδια θέση ή μάλλον αντίθεση εκφράζει και το Ευρώ- λεγόμενο- Κό και κάποια στελέχη του ΔΗΚΟ και μας ΕΔΕΚ με διαφορετική δεν είμαι απολύτως βέβαιος αιτιολόγηση ο καθένας. Καθώς διαπίστωνα τα πιο πάνω, υπέπεσε στην αντίληψη μου ένα κειμενάκι στον «Πολίτη» στο οποίο ο ΓΓ των Πρασίνων απαντούσε σε αιχμές του ΓΓ του ΑΚΕΛ. Ο τελευταίος είχε πει ότι «όσοι αμφισβητούν το μοντέλο μας διζωνικής δικοινοτικής ομοσπονδίας για λύση του Κυπριακού, στην ουσία προωθούν τη λογική μιας διχοτόμησης». Μας ανέφερε η εφημερίδα ο Γιώργος Περδίκης εξέφρασε λύπη για το γεγονός ότι κάποιοι «βλέπουν ανίερες συμμαχίες και προβάλλουν για σκοπούς συσπείρωσης των οπαδών μας φαντάσματα του μέλλοντος ή του παρελθόντος» και πρόσθεσε μεταξύ άλλων ότι θεωρεί «απαράδεχτο και προσβλητικό οποιοσδήποτε έχει αμφισβήτηση ή αμφιβολίες ή επιφυλάξεις για τη διζωνική να θεωρείται περίπου προδότης ή νεκροθάφτης μας λύσης ή οπαδός μας διχοτόμησης».

Κατ' αρχήν συμπληρώσω απρόσκλητος τη δήλωση του Δημήτρη Χριστόφια. Μπορεί κάποιος να εργάζεται συνειδητά και αποτελεσματικά για τη διχοτόμηση και να δηλώνει ταυτόχρονα ως στόχο του τη διζωνική δικοινοτική ομοσπονδία. Διότι απλά η διχοτόμηση και όχι μόνο, υπάρχει. Για να την εμπεδώσεις και να την οδηγήσεις σε βάθος χρόνου στην νομιμοποίηση αρκεί να μην προσπαθείς αρκετά, αρκεί να το παίξεις καθυστέρηση, αρκεί να καταφεύγεις στο εύκολο παιγνίδι να χαλάς αντί να κτίζεις, αρκεί να αφήνεις μας κοινότητες να κτίζουν χωριστικές συνειδήσεις κλπ. Η «λογική μας διχοτόμησης» είναι ήδη προωθημένη στην αντικειμενική πραγματικότητα ή οποία πραγματικότητα θα πρέπει να

ανατραπεί αν είναι ακόμα δυνατόν, από όσους φυσικά θέλουν επανένωση. Ίσως τα πιο πάνω να μην είναι ένα απλό παιγνίδι λέξεων.
Ας δούμε τώρα το Κίνημα Οικολόγων και Περιβαλλοντιστών. Η πρώτη ματιά δίνει στον Κύριο Περδίκη δίκαιο. Πράγματι το κίνημα υποστηρίζει μια ενιαία Κύπρο και μάλιστα πολυπολιτισμική και δεν υποστηρίζει τη διχοτόμηση. Πριν όμως ρίξουμε μια πιο προσεχτική ματιά στο εκλογικό πρόγραμμα του 2006 των Οικολόγων Περιβαλλοντιστών για το Κυπριακό, ας σχολιάσουμε την 1η παράγραφο του προγράμματος το οποίο έχουμε τοποθετήσει πάνω από τον τίτλο. Επιδιώκει λέει το Κίνημα μια πρόταση που πρώτα πρέπει να εκφράζει και μετά να πείθει. Το ρήμα εκφράζω τι να σημαίνει άραγε; Σημαίνει ότι εκφράζει τις επιθυμίες και τα όνειρα των μελών του Κινήματος; Η μήπως πρόκειται για την έκφραση μιας πολιτικής πρότασης άρα πρότασης η οποία μπορεί όντως να οδηγεί σε μια πολιτική πρακτική που ενώνει την Κύπρο. Για παράδειγμα ο Πρόεδρος Μπους είναι εναντίον λέει του φαινομένου του θερμοκηπίου. Δεν είναι, όμως, γιατί την ίδια ώρα είναι και εναντίον της μείωσης των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα από τη χώρα του. Οι Ενωτικοί της δεκαετίας του '60 ήταν οπαδοί του «ένωση και μόνον ένωση» αλλά αυτό στην πολιτική πράξη σήμαινε και σημαίνει ακόμα διχοτόμηση τουλάχιστο. Τι εκφράζει μια πολιτική πρόταση έχει λιγότερη σχέση με τις επιθυμίες αυτού που την προωθεί και περισσότερη με τον ρόλο και τη σημασία της αντικειμενικά μέσα στο πολιτικό γίγνεσθαι.
Πώς όμως οι οικολόγοι του πράσινου κόμματος φθάνουν στην απόρριψη της ομοσπονδίας; Το καταφέρνουν μέσα από μια σειρά παραδοχές. Ίσως η πιο σημαντική από αυτές να είναι η θέση πως το Κυπριακό είναι θέμα εισβολής κατοχής μόνο και δεν δίνεται σημασία στην ύπαρξη εσωτερικού εθνικού προβλήματος. Παρά το ότι αναφέρεται κάπου («Όταν φτάσουμε στη λύση του Κυπριακού είναι απαραίτητο να υπάρξουν οι αναγκαίες εκατέρωθεν απολογίες για το παρελθόν και η δέσμευση για προσπάθεια δημιουργίας ενός καλύτερου μέλλοντος»), είναι σαφές ότι οι δικοινοτικές σχέσεις πριν από την εισβολή της Τουρκίας δεν απασχολούν τους συγγραφείς του προγράμματος οι δε εκατέρωθεν απολογίες θα δοθούν όταν φτάσουμε στη λύση και όχι για να φτάσουμε στη λύση. Παρακάτω μάλιστα αναφέρεται: «Το Κίνημα Οικολόγων Περιβαλλοντιστών θεωρεί ότι ο γεωγραφικός διαχωρισμός των Κυπρίων, με βάση την καταγωγή ή τη θρησκεία δεν μπορεί να στηρίξει μια ειρηνική προοπτική για την Κύπρο και την περιοχή! Η προωθούμενη διζωνική δικοινοτική ομοσπονδία στηρίζεται σε ένα τέτοιο ρατσιστικό διαχωρισμό των ανθρώπων, σε βαθμό, μάλιστα, που πολύ λίγες είναι οι διαφορές μας από το επόμενο στάδιο των δεδηλωμένων τουρκικών διεκδικήσεων που είναι ήδη η συνομοσπονδία».
Το ότι η γεωγραφική (διζωνική) ομοσπονδία είναι ρατσιστική όμως αποτελεί παγκόσμια πρώτη των Κυπρίων οικολόγων. Αυτή η θέση ακριβώς προκαλεί θυμηδία στους ευρωπαίους πράσινους οι οποίοι έχουν κουραστεί να έχουν αυτού του είδους συζητήσεις με τους δικούς μας και προσανατολίζονται σε ξεχωριστές σχέσεις με τους τουρκοκύπριους

περιβαλλοντιστές. Διότι είναι πια κεκτημένο και για τους πράσινους αλλά και για το μεγαλύτερο μέρος των ευρωπαϊκών πολιτικών δυνάμεων ότι δεν νοείται πλέον να αρνείται κανείς να αναγνωρίσει μια οποιαδήποτε εθνική ή εθνοτική συλλογικότητα και να τη σέβεται ως τέτοια. Στην περίπτωση μας η ομοσπονδία είναι η μόνη λύση η οποία μπορεί να συγκεντρώνει ίσως αμυδρές ελπίδες συνύπαρξης των δύο κοινοτήτων. Είναι κοροϊδία και έτσι φυσικά βλέπουν το ζήτημα και οι Τουρκοκύπριοι και οι ευρωπαίοι πράσινοι, να προτείνονται από τους Ελληνοκύπριους πράσινους στους Τουρκοκύπριους ...ατομικά ανθρώπινα δικαιώματα. Το δίλημμα εξ αντικειμένου και ανεξάρτητα από το τι μπορεί να συμβαίνει στο κεφάλι του οποιουδήποτε δεν είναι πλέον μη ομοσπονδιακό κράτος η ομοσπονδιακό, αλλά ομοσπονδιακό ή δύο κράτη. Με αυτή την έννοια έχει δίκαιο ο Δημήτρης Χριστόφιας να δηλώνει ότι απόρριψη της ομοσπονδίας σημαίνει διχοτόμηση. Για να λέμε όλη την αλήθεια όμως φταίνε και τα υπόλοιπα κόμματα που αντιμετωπίζουν την ομοσπονδία ως μια οδυνηρή και πικρή λύση διότι πράγματι υποχρεώθηκαν να την δεχτούν λόγω αδυναμίας και ήττας και όχι διότι είναι μια ορθολογική και αποτελεσματική πρόταση για να επαναφέρεις σε μια ομαλή συνύπαρξη δύο εθνότητες που πολέμησαν η μια την άλλη. Στη δεκαετία του '60 η πολιτική που τώρα προτείνει το Κίνημα των Περιβαλλοντιστών, ιδιαίτερα εκείνη η παράγραφος που αναφέρεται και στη δυνατότητα πολυπεριφερειακής ομοσπονδίας θα μπορούσε ίσως να ήταν η κατάλληλη λύση. Δυστυχώς, για τις κατάλληλες προτάσεις υπάρχει και ο κατάλληλος χρόνος. Τον τελευταίο καιρό οι εκταφές αγνοουμένων ατόμων υπενθυμίζουν τον χαρακτήρα εθνοκάθαρσης που αρκετές φορές έπαιρναν οι δικοινοτικές συγκρούσεις. Η πολιτική που προτείνουμε πρέπει να μιλά στους πραγματικούς ανθρώπους. Πρέπει να προσφέρει ασφάλεια και σεβασμό. Πρέπει να αντιμετωπίζει με θάρρος το άσχημο πρόσωπο της πραγματικότητάς μας. Και για να προλάβω ένα τουλάχιστον σημείο μιας τυχόν απάντησης δεν πρέπει να κρύβουμε κάτω από το χαλί της τουρκικής κατοχής την ευθύνη μας για το ναυάγιο της Κυπριακής Δημοκρατίας («την κακή Ζυρίχη»). «Αυτό είναι ειλικρίνεια και αυθεντικότητα της έκφρασης».

Οι περιβαλλοντιστές της Κύπρου, όχι μόνο το κόμμα φυσικά, κατάφεραν να εισαγάγουν ή να εκφράσουν σχετικά νωρίς, από τα μέσα της δεκαετίας του *80, την ανησυχία πρώτα για τους σοβαρούς κινδύνους που απορρέουν από την καταστροφή του περιβάλλοντος και να εισηγηθούν και να προωθήσουν αρκετές προτάσεις για την προστασία του. Αρκετές από τις προτάσεις τους βοήθησαν και τα άλλα κόμματα να αρχίσουν να δημιουργούν περιβαλλοντικές πολιτικές. Πέραν όμως από αυτά οι πράσινοι του κόσμου επειδή γνωρίζουν ότι το περιβάλλον είναι ενιαίο χωρίς πολιτικά σύνορα και γραμμές αντιπαράταξης και αν θα σωθεί θα σωθεί μέσα από μια παγκόσμια συνεργασία έχουν εισαγάγει ένα νέο διεθνισμό (ή μήπως έχουν αναζωογονήσει τον παλιό;) και μια νέα πίστη στην ειρήνη. Η πρόταση για το Κυπριακό των δικών μας πρασίνων πρέπει να ξεκολλήσει από τη δεκαετία του '60.

ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΙΔΕΩΝ

ΠΟΛΙΤΗΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

29 ΙΟΥΛΙΟΥ 2007

ΤΕΥΧΟΣ 14

Η λογική του περιβαλλοντισμού

Του Βάσου Αργυρού*

Για αρκετό καιρό, σίγουρα τους τελευταίους δυο - τρεις αιώνες, η φύση εθεωρείτο ως ένας χώρος εκμετάλλευσης αλλά και κινδύνου, η οποία -κατά τη διατύπωση του δεκάτου ενάτου αιώνα- έπρεπε να εξουσιαστεί, να δαμαστεί, να τεθεί κάτω από έλεγχο, να υποκύψει στην ανθρώπινη θέληση, να εξαναγκαστεί να αποκαλύψει τα μυστικά της, να ικανοποιήσει τις ανάγκες του ανθρώπου και να υπηρετήσει την ευτυχία του. Αυτή ήταν η «φυσική» της νεωτερικότητας (μοντερνισμός), η κυρίαρχη άποψη του κόσμου, η θέση σπουδαίων ανθρώπων εμπλεκομένων σε σοβαρές δραστηριότητες - επιστήμονες, θεωρητικοί της φύσης και του νοήματος του κόσμου, εφευρέτες και χρήστες της τεχνολογίας, και πάσης φύσεως κυβερνώντες: έθνη, εταιρείες, έθνη μέσω εταιρειών και, βέβαια, αυτοκρατορίες. Απόλυτα ταυτισμένο με αυτό το όραμα ήταν η ιδέα ότι ο άνθρωπος δύναται και οφείλει να πράξει όλα τα ανωτέρω. Γιατί ήταν μόνο με αυτό τον τρόπο που θα μπορούσε να εκπληρώσει τον προορισμό του και να γίνει αυτό που έπρεπε να γίνει-το κέντρο του κόσμου και εξουσιαστής της μοίρα του. Μέσα από το πρίσμα αυτού του οράματος, όσοι άνθρωποι είχαν διαφορετική αντίληψη του κόσμου, εκλαμβάνονταν (και σύντομα έμαθαν να εκλαμβάνουν τους εαυτούς τους) ως «πρωτόγονοι», «παραδοσιακοί» ή «υποανάπτυκτοι» και τύχαιναν της ανάλογης μεταχείρισης. Αυτή ήταν η «ανθρωπολογία» της νεωτερικότητας, ο κυρίαρχος ορισμός του τι σημαίνει να είναι κανείς άνθρωπος, καθώς επίσης και ο ουρανισμός του -τόσο της πίστης στις απεριόριστες δυνατότητες του ανθρώπου όσο και του οράματος περί ανθρώπινης ενότητας. Εξ ου και η πεποίθηση ότι κάποιοι άνθρωποι είχαν το δικαίωμα και ήταν επιφορτισμένοι με την ευθύνη να εκπολιτίσουν άλλους ανθρώπους εξουσιάζοντας τους.

Σε λιγότερο από τρεις δεκαετίες, η «φυσική» και «ανθρωπολογία» της νεωτερικότητας μεταβάλλονται ριζικά, και σε ορισμένες περιπτώσεις αντιστρέφονται. Στο πρότυπο που κυριαρχεί τώρα, η φύση ούτε ανυπότακτη είναι ούτε και χαρακτηρίζεται από το «νόμο της Ζούγκλας». Αντίθετα, όπως πολλοί υποστηρίζουν σήμερα, είναι ένα άκρως περίπλοκο και ευαίσθητο σύστημα που βρίσκεται κάτω από ισχυρές πιέσεις. Είναι μια εύθραυστη, ζωντανή κτήση που πρέπει να προστατευθεί κατεπειγόντως, τόσο για δικό της όφελος όσο και για δικό μας. Ούτε κι ο άνθρωπος είναι πια το κέντρο του κόσμου και ο

αδιαφιλονίκητος εξουσιαστής της φύσης, αλλά ένας ευαίσθητος και υπεύθυνος διαχειριστής. Το μέγεθός του έχει περιοριστεί σημαντικά και τώρα εμφανίζεται στο προσκήνιο ως το «ανθρώπινο ον», ένα ον ανάμεσα σε άλλα όντα, εξαρτώμενο από τη φύση για όλες του τις ανάγκες και για την ίδιά του την επιβίωση. Όσο για εκείνους τους ανθρώπους για τους οποίους επικρατούσε κάποτε η πεποίθηση ότι ήταν «άγριοι», «οπισθοδρομικοί» και είχαν ανάγκη διαφώτισης, τώρα θεωρούνται ως θύματα μιας μνημειακών διαστάσεων ιστορικής παρανόησης. Απεικονίζονται και έμαθαν να απεικονίζουν τους εαυτούς τους ως ζωντανή προσωποποίηση μιας επειγόντως ζητούμενης δεοντολογίας σεβασμού της φύσης, ως παρακαταθήκη μιας απλής αλλά σημαντικής σοφίας που η Δύση έχει χάσει εδώ και χρόνια στο ανόητο κυνηγητό της «προόδου. Έχουν μεταμορφωθεί σε «διαφωτιστές» και ως εκ τούτου, είναι δυνατό να αποκαλούνται, χωρίς τον κίνδυνο παρεξήγησης, «αυτόχθονες και παραδοσιακοί». Αυτή είναι η περιβαλλοντική αντίληψη του κόσμου, η νέα «φυσική» και «ανθρωπολογία» που παρουσιάζεται με τόση πεποίθηση και βεβαιότητα όση και η νεωτερική αντίληψη την εποχή της δικής της κυριαρχίας.

Τι θα μπορούσε να πει κανείς για ένα γεγονός τέτοιας εμβέλειας και περιπλοκότητας; Πώς θα μπορούσε να γίνει κατανοητή η εμφάνιση, εξάπλωση και επικράτηση του περιβαλλοντισμού σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα; Από ποια οπτική γωνία και ποιο θεωρητικό προσανατολισμό θα έπρεπε κανείς να προσεγγίσει το θέμα; Υπάρχουν, βέβαια, απαντήσεις σ’ αυτά τα ερωτήματα. Θα μπορούσε κάποιος να πει, για παράδειγμα, ότι δεν υπήρχε και μεγάλη επιλογή σ’ αυτό το θέμα. Η απειλή μιας επικείμενης οικολογικής κατάρρευσης σήμαινε ότι η ανθρωπότητα είτε θα αναθεωρούσε τις μεθόδους και πρακτικές της επειγόντως και δραστικά είτε θα καταστρεφόταν. Έστω και αργοπορημένα η πρακτική σκέψη και η κοινή λογική επικράτησαν.

Υπάρχουν, βέβαια, οικολογικά γεγονότα που χρησιμοποιούνται για να τεκμηριώσουν την «περιβαλλοντική κρίση» εμπεριστατωμένα και με ακρίβεια. Και παρόλο που υπάρχουν, όλο και περισσότερο, διαφορετικές ερμηνείες των ιδίων οικολογικών γεγονότων, δεν σκοπεύω να τα αμφισβητήσω. Μια τέτοια προσέγγιση παίρνει δεδομένο ότι ο περιβαλλοντισμός είναι θέμα επιστημονικής αντικειμενικότητας. Με αυτό το σκεφτικό θα ήταν δυνατό, υποθετικά τουλάχιστον, να επικυρωθούν ή να αναιρεθούν τα οικολογικά γεγονότα και, ανάλογα, να επιβεβαιωθεί ο περιβαλλοντισμός ή να αποκαλυφθεί ως μυθοπλασία. Αυτό θα αποτελούσε μια ορθολογιστική διαδικασία, όμως τα πράγματα ποτέ δεν είναι τόσο απλά. Παρόλο το ορθολογισμό τους οι περιβαλλοντιστές και οι νεωτεριστές/μοντερνιστές αντίπαλοί τους δεν συμφωνούν - για το τι πρέπει να θεωρηθεί ως πραγματικότητα, πώς αυτά που θεωρούνται γεγονότα πρέπει να ερμηνευθούν ή ποιο θα μπορούσε να είναι το νόημά τους. Όσο για τα γεγονότα τα ίδια, δυστυχώς δεν μιλούν από μόνα τους για να μας πουν ποια είναι η αλήθεια. Περιμένουν από μας να αποφασίσουμε. Και παρόλο που αυτό το επιστημολογικό πρόβλημα είναι ιστορικό

φαινόμενο που ενδέχεται να περάσει, δεν έχουμε εντωμεταξύ επιλογή παρά να τα αντιπροσωπεύουμε, να αφουγκραζόμαστε τη σιωπή τους και να τη μεταφράζουμε, αυθαίρετα, σε ό,τι εμείς πιστεύουμε ότι θα μπορούσε να σημαίνει.
Το περιβάλλον, λοιπόν, δεν είναι θέμα αντικειμενικής αλήθειας αλλά ούτε και θέμα ιδεολογίας και ψευδαίσθησης. Είμαι μέρος ενός πιο δύσκολου, αμφιλεγόμενου ενδιάμεσου χώρου-αυτού του πολιτισμού ή κουλτούρας. Ως τέτοιο χρήζει και της ανάλογης αντιμετώπισης, μιας ερμηνευτικής παρά θετικιστικής μεθοδολογίας. Το βασικότερο ερώτημα που πρέπει να τεθεί προηγείται της συζήτησης για τις οικολογικές πραγματικότητες και έχει να κάμει με τις πολιτισμικές συνθήκες κάτω από τις οποίες τα πράγματα εμφανίζονται και κυκλοφορούν ως πραγματικότητες. Τι είδους συνθήκες πρέπει να προ-υπάρχουν για να γίνουν τα οικολογικά γεγονότα «ορατά»; Κι όταν λέμε «ορατά» δεν εννοούμε απλά ευδιάκριτα, αναγνωρίσιμα, ποσοτικοποιημένα - το φαινόμενο του θερμοκηπίου, για παράδειγμα. Εννοούμε πολιτισμικά ορατά, δηλαδή άξια λόγου, επιφορτισμένα με εκείνη την σημασία, βαρύτητα και χαρακτήρα της επείγουσας ανάγκης που διαχωρίζουν τη στάση των περιβαλλοντιστών από εκείνη των παθητικών παρατηρητών, σκεπτικιστών ή κριτικών; Ευρύτερα, ποιο είναι το πολιτισμικό πλαίσιο που καθιστά το περιβαλλοντικό όραμα του κόσμου μια εφικτή, αποδεχτή πρόταση, ένα θέμα που λαμβάνεται σοβαρά και του οποίου οι υποτιθέμενες επιπτώσεις και συνέπειες απασχολούν τόσο κόσμο; Δεν προσποιούμαι ότι έχω τις απαντήσεις για όλα αυτά τα ερωτήματα ή ότι μπορώ να δώσω εμπεριστατωμένες απαντήσεις. Όμως, επιχειρώ να δώσω μια απάντηση, όσο ατελής κι εάν είναι αυτή. Πρέπει επίσης να είναι πρόδηλο ότι δεν προτείνω μια αιτιολογική εξήγηση. Στόχος μου είναι απλώς να σκιαγραφήσω τις συνθήκες και τις προϋποθέσεις χωρίς τις οποίες το περιβαλλοντικό όραμα του κόσμου δεν θα μπορούσε να εμφανιστεί και να γίνει αποδεχτό. Το ότι έχει εμφανιστεί δεν μπορεί να περιοριστεί σε αυτές τις συνθήκες, πρώτα απ’ όλα γιατί είναι εμπειρικά ένα περίπλοκο φαινόμενο και δεύτερον γιατί το νόημα του περιβαλλοντισμού δεν μπορεί ούτε να υπαγορευτεί ούτε να ελεγχθεί.

Περιβαλλοντισμός: Μια Ακραία Νεωτερικότητα

Το βιβλίο βασίζεται σε τρεις κατευθυντήριες γραμμές. Πρώτο, ότι ο περιβαλλοντισμός παρουσιάζει μια πιο αντικειμενικοποιημένη, ολοκληρωτική και ενοποιημένη εικόνα του κόσμου σε σύγκριση με τη νεωτερικότητα. Δεύτερο, ότι για να γίνει κατανοητό το νόημα του περιβαλλοντισμού, πρέπει να γίνει πρώτα κατανοητό το νόημα της νεωτερικότητας. Και τρίτο, ότι αυτό που πάνω απ’ όλα διακυβεύεται στις περιβαλλοντικές προσπάθειες να σωθεί η φύση, δεν είναι η νεωτερική κουλτούρα, όπως οι απολογητές της φοβούνται,

αλλά η εξουσία, η ικανότητα μιας ομάδας κοινωνιών να καθορίζουν την έννοια του κόσμου για τον καθένα, για ακόμα μια φορά. Το κεντρικό θέμα του βιβλίου εστιάζεται στην ανατροπή της νεωτεριστικής «φυσικής» και «ανθρωπολογίας» από τον περιβαλλοντισμό, στη μεταμόρφωση, δηλαδή, της ανυπότακτης φύσης σ’ ένα εύθραυστο χώρο ζωής, καθώς και του ανθρώπου, του εξουσιαστή της φύσης, στο «ανθρώπινο ον». Αντιμετωπίζω αυτή την ανατροπή ως ένα «φαινόμενο», μια πραγματικότητα που βιώνεται και που δεν μπορεί επομένως να αμφισβητηθεί. Αυτό που μπορεί και πρέπει να αμφισβητηθεί είναι η υπόθεση - των ίδιων των περιβαλλοντιστών, των νεωτερικών κριτών τους, καθώς επίσης και η επιταγή της κοινής λογικής - ότι επειδή ο περιβαλλοντισμός ανατρέπει το μέχρι πρόσφατα κυρίαρχο όραμα της φύσης και της ανθρωπότητας, αποτελεί, πρόσθετα, μια ριζοσπαστική διαφοροποίηση από τη νεωτερικότητα. Το επιχείρημα που αναπτύσσεται σ’ αυτό το βιβλίο είναι ότι σ’ ένα πιο βαθύ επίπεδο από το φαινομενολογικό, ο περιβαλλοντισμός αντικατοπτρίζει την επιστροφή στα ίδια και στο «ίδιο» -την αναπαραγωγή των παγκόσμιων σχέσεων εξουσίας και της πολιτισμικής λογικής της νεωτερικότητας.

Το «ίδιο» είναι πρώτα απ’ όλα μια πολιτισμική λογική και ένα πολιτισμικό προϊόν. Είναι ένας συστηματικός τρόπος σκέψης και πρακτικής, αυτό που πάνω απ’ όλα καθορίζει το νεωτερικό υποκείμενο και το καθιστά αυτό που είναι - ένα υποκείμενο που συνεχώς μάχεται για ενότητα, και κατ’ επέκταση αγνότητα και αθωότητα, επειδή δεν μπορεί να βρει τον λόγο της ύπαρξής του παρά μόνο μέσα στα πλαίσια ενός τέτοιου οράματος του κόσμου. Το «ίδιο» της νεωτερικότητας είναι η Ανθρωπότητα και ο ουρανισμός, που συνοψίζονται σ’ όλες εκείνες τις προσπάθειες υπέρβασης των διαχωρισμών του «ενός και του ίδιου» -διαχωρισμοί στη βάση της κοινωνικής τάξης, του φύλου, της φυλής, της εθνότητας και των πολιτισμικών διαφορών, για να αναφέρουμε μόνο τους σημαντικότερους. Το «ίδιο» του περιβαλλοντισμού, με την σειρά του, είναι το «ίδιο» της νεωτερικότητας ενσωματωμένο σε ένα πιο μεγαλεπίβολο όραμα ενότητας, αγνότητας και αθωότητας. Και αντικατοπτρίζεται στις περιβαλλοντικές προσπάθειες να εξαλειφθεί ο μεγαλύτερος νεωτερικός διαχωρισμός -ο διαχωρισμός, δηλαδή, μεταξύ Ανθρωπότητας και Φύσης - όπως, για παράδειγμα, μέσα από τη δοξασία ότι «όλα» είναι «Ένα», ή, στη λιγότερο ριζοσπαστική έκδοση, ότι «είμαστε μέρος της φύσης και η φύση μέρος μας». Ο περιβαλλοντισμός αντικατοπτρίζει την επαναφορά του «ίδιου» επειδή λειτουργεί στη βάση της νεωτερικής λογικής. Απ’ αυτή τη μη φαινομενολογική και πιο βαθιά έννοια, διαφέρει από τη νεωτερικότητα μόνο στον βαθμό που έχει ωθήσει τη πολιτισμική λογική της στα λογικά και οντολογικά της άκρα.

Οφείλω ίσως να επαναλάβω πως αυτό το επιχείρημα δεν αποτελεί αιτιολογική εξήγηση του περιβαλλοντισμού. Αναμφίβολα, το περιβαλλοντικό όραμα του κόσμου δεν θα μπορούσε να εμφανιστεί χωρίς τις συνθήκες που υπογραμμίζουν τη λογική του «ίδιου». Αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι μπορεί να περιοριστεί σ’ αυτές. Θα είμαστε ακριβέστεροι αν

πούμε ότι ο περιβαλλοντισμός ήταν μια πολιτισμική δυνατότητα έμφυτη της νεωτερικότητας που εμφανίζεται τώρα λόγω συγκεκριμένων ιστορικών περιστάσεων και γεγονότων, μια υποβόσκουσα τάση σε αναμονή πραγμάτωσης. Ο περιβαλλοντισμός αντικατοπτρίζει την επιστροφή του «ίδιου» της νεωτερικότητας από μια άλλη, εξίσου σημαντική έννοια. Όπως έχω ήδη αναφέρει, πρόκειται για το «ίδιο» της εξουσίας, της ικανότητα μιας ομάδας κοινωνιών να καθορίζει και να επανακαθορίζει, να οικοδομεί και να οικοδομεί εκ νέου την δομή του κόσμου και την παγκόσμια τάξη. Ο περιβαλλοντισμός επαναλαμβάνει την ιστορική πρόθεση της αποικιοκρατίας και της εκπολιτιστικής της αποστολής. Παρουσιάζει στον υπόλοιπο κόσμο μια νέα πραγματικότητα - την παρουσιάζει fait accompli - και τον αναμένει, κολακεύει, ενθαρρύνει, επιβοηθά, απειλεί να πάρει θέση και ν' αναγνωρίσει αυτή την πραγματικότητα. Κι ο υπόλοιπος κόσμος αντιδρά με τον ίδιο ακριβώς τρόπο που αντέδρασε στο νεωτερικό όραμα την εποχή της αποικιοκρατίας. Ενεργεί ύποπτα - επειδή συνεχίζει να επιβαρύνεται με ό,τι του έχει κληροδοτήσει η νεωτερικότητα - αμφιβάλλει, θέτει ερωτήματα, απορρίπτει, διαπραγματεύεται, κινείται στρατηγικά και προσπαθεί να επωφεληθεί, συνεπιλέγει, αναγνωρίζει, υποστηρίζει. Εν συντομία, εμπλέκεται σε μια ευρεία σειρά πρακτικών, η οποία - για να παραφράσουμε τον Bourdieu - αποτελεί τη συναυτουργία που ενώνει τον λοιπό κόσμο, ως το «Υπόλοιπο», με τη Δύση μέσα από τη διάσταση, ή για να διατυπώσουμε διαφορετικά το ίδιο πράγμα, τη διάσταση που τον χωρίζει από τη Δύση μέσα από τη συναυτουργία. Το «Υπόλοιπο» πράττει κάθε τι που χρειάζεται - άθελά του και ασυναίσθητα, χωρίς αμφιβολία - για να παραμείνει παγιδευμένο στη σχέση που το συνδέει με τη Δύση και το ορίζει ως ανεπανόρθωτη διαφορετικότητα. Αυτό δεν είναι κριτική του υπόλοιπου κόσμου ούτε και σημαίνει ότι υπάρχει κανένας που έχει καταφέρει να απελευθερωθεί απ' αυτά τα δεσμά και μπορεί να μιλά εκ των έξω.

Αυτό το βιβλίο, λοιπόν, αφορά τον τρόπο με τον οποίο ο κόσμος αλλάζει αλλά παραμένει ο ίδιος - παρόλα τα φαινόμενα για το αντίθετο και παρόλες τις καλές προθέσεις. Όχι και πολύ βαθυστόχαστη σκέψη ίσως, αλλά στο σκαλοπάτι του τι υπόσχεται να είναι μια περίοδος ακόμα διακοσίων χρόνων (μετ)αποικιοκρατικής μοναξιάς, ασφαλώς απαραίτητη.

*** Καθηγητής Κοινωνικής Ανθρωπολογίας στο πανεπιστήμιο του Hull.** **Το κείμενο αυτό συνοψίζει την εισαγωγή στο βιβλίο The Logic of Environmentalism: Anthropology, Ecology and Postcoloniality, Berghahn Books (2005)**

ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΙΔΕΩΝ

ΠΟΛΙΤΗΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ
29 ΙΟΥΛΙΟΥ 2007
ΤΕΥΧΟΣ 14

Αποικιοκρατία, Φωτογραφία και η Κατάχτηση της Κυπριακής Φύσης

Του Νίκου Φιλίππου*

Λόγω των φυσικών και χημικών διαδικασιών που εμπεριέχονται στη φωτογραφική πρακτική, σχεδόν με τη γέννησή της στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα, η φωτογραφία απέκτησε ένα ιδιαίτερο κύρος ως το κατεξοχήν αντικειμενικό μέσο καταγραφής του ανθρώπινου περίγυρου- φυσικού, κοινωνικού ή δομημένου. Σε αντίθεση με άλλα μέσα τεκμηρίωσης, η φωτογραφική απεικόνιση θεωρήθηκε σχεδόν εξίσου «πραγματική» με το αντικείμενό της.
Η φαινομενική αυτή σημειολογική ανωτερότητα της φωτογραφικής καταγραφής σε σχέση με άλλες μορφές τεκμηρίωσης, οφείλεται μόνο εν- μέρει στα εν- γένει χαρακτηριστικά της. Οι σχετικές αντιλήψεις περί φωτογραφίας έχουν άμεση σχέση με τις προκαλούμενες από τη βιομηχανική επανάσταση ραγδαίες κοινωνικές αλλαγές κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα και την προσπάθεια του νεοτερικού κράτους να επεκταθεί και να ενασκήσει έλεγχο πάνω στο αστικοποιημένο και μαζικοποιημένο κοινωνικό σώμα με την ίδρυση θεσμών εξουσίας, όπως η αστυνομία, οι φυλακές και τα άσυλα και την εμφάνιση νέου τύπου Κοινωνιολογικών και ανθρωπολογικών επιστημών', όπως είναι η εγκληματολογία, η ψυχιατρική, η συγκριτική ανατομία και οι επιστήμες της υγείας. Η εξουσία που προσέδιδε η «εξειδικευμένη γνώση» επέτρεπε σ' αυτόν που την κατείχε να θέσει το κοινωνικό σώμα γενικά, αλλά και το άτομο ειδικά, υπό ενδελεχή διερεύνηση και κατ' επέκταση υπό κάποιας μορφής έλεγχο. Η χρήση της φωτογραφίας από τους συγκεκριμένους θεσμούς και μέσα σε αυτά τα πλαίσια δύναμης και εξουσίας συνείσφερε στο να προσδοθεί στο μέσο η αύρα της «επιστημονικότητας» και του θετικισμού και κατ' επέκταση να καταστεί εργαλείο «υπόταξης» μη προνομιούχων πληθυσμών (βλ. Tagg, J. The Burden of Representation: Essays on Photographies and Histories. Palgrave Macmillan, 2002).
Σχεδόν νομοτελειακά η φωτογραφία καθιερώθηκε ως το κατεξοχήν μέσο εξερεύνησης και καταγραφής των ανθρώπων, του φυσικού αλλά και του δομημένου τοπίου των αποικιών των ευρωπαϊκών δυνάμεων, ιδιαίτερα κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Η αύρα του επιστημονικού εργαλείου στα χέρια του Ευρωπαίου αποικιοκράτη αξιωματούχου, εξερευνητή, γεωγράφου, και αργότερα εθνογράφου προσέδιδε ιδιαίτερο κύρος, ίσως και δέος στα μάτια του ιθαγενή, στη φωτογραφική διαδικασία- οι φωτογραφικές εξορμήσεις

έχουν στενή συγγένεια με άλλες αποικιακές πρακτικές, όπως η χαρτογράφηση, η απογραφή πληθυσμών, η εισαγωγή της ατομικής ταυτότητας, αλλά και καινούργιων μεθόδων αστυνόμευσης. Και αυτό γιατί ένας από τους κυριότερους στόχους αυτών των εξορμήσεων ήταν η παραγωγή και καταγραφή «γνώσης» σχετικής με τις ιδιαιτερότητες (πολιτικές, πολιτισμικές, γεωγραφικές κτλ) των νέων αποικιών, αλλά και η ταξινόμηση του πληθυσμού με βάση κοινωνικά/ ταξικά και εθνοτικά κριτήρια. Μια τέτοιου είδους παραγωγή γνώσης προσέφερε μεθόδους στους αποικιοκράτες για να υπερβαίνουν τις προκλήσεις από την ενάσκηση εξουσίας σε ένα άγνωστο και κατ' επέκταση «επικίνδυνο» περιβάλλον.

Ο Αποικιοκράτης και η Καθυπόταξη της Φύσης

Η καταγραφή του φυσικού περιβάλλοντος εμπεριέχει τρεις ενδιαφέρουσες πτυχές, τις οποίες θα προσπαθήσω να αναδείξω μέσα από την παράθεση παραδειγμάτων που αφορούν στην Κύπρο του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ου αιώνα. Τα παραδείγματα είναι παρμένα από δύο τέτοιες φωτογραφικές εξορμήσεις. Η πρώτη έγινε από τον πολύ γνωστό στην εποχή του Σκοτσέζο ταξιδιώτη, γεωγράφο και φωτογράφο της βρετανικής αριστοκρατίας, John Thomson, ο οποίος περιόδευσε στην Κύπρο το φθινόπωρο του 1878, αμέσως μετά την άφιξη των πρώτων βρετανικών στρατευμάτων. Από τη δημοσίευση των φωτογραφιών και εμπειριών του από αυτή του την περιοδεία είναι παρμένα και τα περισσότερα παραδείγματα αυτής της εργασίας (Through Cyprus With the Camera in the Autumn of 1878, Triagraph: London. 1985). Η δεύτερη περιοδεία έγινε για λογαριασμό του National Geographic από τον Maynard Owen Williams και δημοσιεύτηκε στο εν λόγω περιοδικό τον Ιούλιο του 1928 (Unspoiled Cyprus. National Geographic Magazine, Vol. LIV, No. 1, July 1928).
Η πρώτη πτυχή αφορά στις περιπτώσεις όπου η καταγραφή της τοπογραφίας της Κύπρου πρόδιδε την ανάγκη εξεύρεσης λύσεων για επίλυση πρακτικών αναγκών της αποικιοκρατικής δύναμης. Παραθέτω δύο τέτοια παραδείγματα από τον Thomson. Η πρώτη ανάλογη αναφορά βρίσκεται στην εισαγωγή του βιβλίου που εξέδωσε έναν χρόνο μετά την περιοδεία του στην Κύπρο και αφορά στα έλη έξω από την Αμμόχωστο και τον περιβόητο, τότε, «πυρετό της Αμμοχώστου». Γράφει σχετικά ο Thomson:
«Όσον αφορά στην έλλειψη υγιεινής, είχα και εγώ τη δική μου εμπειρία του 'πυρετού της Αμμοχώστου', ο οποίος είναι αντίστοιχος με τη μαλάρια του Δέλτα του Νείλου, και όλων των άλλων ζεστών και ελωδών περιοχών. Η περίπτωση της Κύπρου, όμως, διαφέρει επειδή τα έλη της είναι ξεκάθαρα οριοθετημένα και περιορισμένα σε έκταση, και πιθανότατα, έτσι, να μπορούν να καταστούν αβλαβή με αποξήρανση και το φύτεμα δέντρων».

Το δεύτερο τέτοιο παράδειγμα από τον Thomson, επίσης, αφορά στην Αμμόχωστο. Δίπλα σε μια φωτογραφία που απεικονίζει μέσα από μια πανοραμική άποψη το λιμάνι της πόλης, ο Thomson περιγράφει με λεπτομερέστατο και «ακριβή» τρόπο τη φυσική του δομή και την κατάσταση στην οποία βρισκόταν το 1878 για να καταλήξει στην εξής υπόθεση:
«Σε ποιο βαθμό μπορεί να εκβαθυνθεί το λιμάνι, και ποιο βάθος νερού μπορεί να επιτευχθεί προτού εμφανιστεί ένα αδιαπέραστο υπόστρωμα βράχων, μπορεί να καθοριστεί μόνο μετά από επιτόπιο πειραματισμό».
Τα δύο παραδείγματα προδίδουν μιαν έντονη ανησυχία του ταξιδιώτη για τις προοπτικές που προσφέρονται για να αναδιοργανωθεί και να «υποταχθεί» η κυπριακή φύση, ούτως ώστε αντί να προκαλεί προβλήματα, να προσφέρει λύσεις στις ανάγκες των αποικιοκρατών.
Μια δεύτερη ενδιαφέρουσα διάσταση στον τρόπο που οι φωτογράφοι αυτοί απεικονίζουν και περιγράφουν το κυπριακό περιβάλλον αφορά στη σχέση του ιθαγενή ανθρώπου με αυτό. Μέσα από τις περιγραφές τους, αλλά και τις απεικονίσεις τους, είναι πολλές φορές δυσδιάκριτη η διαφορά μεταξύ του ανθρώπου και της φύσης που τον περιβάλλει. Αυτή η έλλειψη σαφών διαχωριστικών γραμμών μεταξύ φύσης και ανθρώπου φυσικά αφορά αποκλειστικά στον «απολίτιστο», «ανώριμο» και «πρωτόγονο» αυτόχθονα κάτοικο της αποικίας και όχι στον «πολιτισμένο», «ώριμο» και «ορθολογιστή» δυτικό άνθρωπο.
Μέσα από αυτό το ιδεολογικό πρίσμα, ο άνθρωπος της αποικίας είναι πιο πιθανόν να απεικονίζεται φωτογραφικά εκτός του κοινωνικού και πολιτισμικού του πλαισίου και πιο συχνά ως μέρος του φυσικού περιβάλλοντος. Ο Thomson για παράδειγμα απεικονίζει τους Κύπριούς του εκτός του προσωπικού τους χώρου, γεγονός που τους αφαιρεί από την